

окремих ігрових дій, які удосконалюються з пізнанням інтерпретаційного задуму автора художнього твору. Тому важливо розвивати музичну індивідуальність, створюючи творчі ситуації, допомагаючи реалізувати художні здібності.

Предметом творчості стає сама особистість. При цьому важливо виділити такі основні етапи розвитку творчої реалізації: 1) осмислення ланок творчого процесу; 2) систематизація основних творчих якостей особистості як педагогічної мети; 3) розкриття системи творчих ситуацій; 4) з'ясування головних напрямів та сфер формування творчої особистості.

Центральною ланкою творчого процесу є його кульмінаційний момент – натхнення, “еврика” – який включає і суперечність напруженого пошукового мислення, й емоційну насиченість психіки переживанням, і проникненням інтуїції в невідоме, і непізнану роботу несвідомого, яке вказує на напрями художнього пошуку. В цьому важливу роль відіграє естетичне відчуття, яке допомагає правильно формувати прекрасне.

Культура особистості забезпечується розвитком різних видів творчості. При цьому прояв здібностей не оцінюється кількістю набутих знань, умінь та навичок, а перш за все динамікою їх розвитку, міцністю, швидкістю, глибиною і легкістю їх засвоєння. В процесі розвитку творчих здібностей студента важливо визначити механізм формування якостей митця. Класифікація цих якостей дозволяє виділити перші прояви творчих елементів, своєчасно зосередити увагу на їх розвитку, використати ефективні засоби для стимулювання творчої діяльності.

Одним із шляхів розвитку творчих здібностей на індивідуальних заняттях є метод інструментальної імпровізації. Перевага імпровізаційності полягає в тому, що дає змогу розвитку фантазії і може стати першою сходинкою в творчому самовисловленні музичними засобами. Для того, щоби навчити студента імпровізувати, необхідна поступовість: спочатку освоїти прості варіаційні прийоми, підбирати на слух народні пісні, мати уявлення про модуляції, вільно орієнтуватись в акордах, підбирати акомпанемент до відомих мелодій. Варіаційні прийоми розвитку музичного фрагменту чи цілого твору глибоко кореняться в народній музиці, а тому матеріалом для навчального процесу потрібне широкє використання українського музичного фольклору та творів українських композиторів-класиків.

Ольга Лазаревська, Оксана Дубас, Оксана Струк

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ НА УРОКАХ МУЗИКИ

Найбільш повне розкриття потенціалу обдарованих і талановитих дітей є актуальним завданням сучасної освіти. Психологічні дослідження показали складність феномену обдарованості, залежність його розвитку від умов виховання та навчання.

Зусилля теоретиків і практиків музичного виховання спрямовані на пошуки оптимальних методів впливу на психіку дитини, які б сприяли розвитку творчих здібностей її особистості. Центром пошуків та експериментів у цій галузі є насамперед школа.

Більшість психологів розглядає креативність (творчий потенціал) людини як один з важливих і в певній мірі незалежних факторів обдарованості. П. Торренс визначив креативність, як процес, який містить пошук і визначення проблеми, висування гіпотез і пошук їх вирішень. Головну роль при цьому відіграє дивергентне мислення, здатне привести до несподіваних висновків. Креативність обов'язково передбачає інтелектуальний розвиток особистості вище середнього рівня, бо лише такий рівень може забезпечити основу для творчої продуктивності.

Музика – один з навчальних предметів, що сприяють формуванню творчих рис структури особистості. Але навіть найкраща концепція музичного виховання не реалізується сама собою. Вона повинна бути, перед усім, основою для творчої діяльності вчителів.

Психологи виділяють важливу роль свободи активності в процесі розвитку особистості, зокрема, відзначають велике значення творчої активності, яка полягає саме в процесі творення, незважаючи на результати. Стимулююче-виховні переваги творчої активності підтверджує в своїх дослідженнях психіка дитини Ж.Піаже. Польський психолог Ян Вершиловський підкреслює велике виховне значення музично-творчої активності, твердячи, що музика найбільше стимулює до творчої

діяльності, зокрема формує такі риси особистості, як пізнавальні й емоційно-мотиваційні функції, розвиває творче мислення і комунікативність, а також позитивні якості характеру (систематичність, працьовитість, наполегливість у досягненні мети); вміння і навички, набуті в галузі музики переносяться на інші, немюзичні, види діяльності дітей.

Дж.Бредлей у процесі експериментальних досліджень довів, що творча музична активність дітей сприяє розвитку перцепції музичного матеріалу, однаково як слухової, так і зорової. Водночас, щоб ця активність дала очікувані результати, обов'язковою має бути участь вчителя як натхненника й організатора процесу творення. У процесі творчої діяльності акцент роблять не стільки на вихованні певних навичків і вмінь творчо діяти, скільки на розвитку музично-творчих здібностей, емоційному відгуку дитини. Останнє пов'язано з комплексом переживань, виникненням асоціативних образів, настрою, активізацією уяви і музично-слухових уявлень. У музичній діяльності для уяви властиве вільне оперування всім емоційним і образним запасом особистого досвіду. Б.Теплов писав, що музично-слухові уявлення за своєю природою є продуктивною діяльністю, оскільки вони – не пряме повторення образів сприймання, а результат певної їх переробки й узагальнення.

Ці вибірково подані погляди, як наслідок наукових досліджень, дають підстави твердити, що музично-творча активність дітей може сприяти формуванню їх творчих здібностей, розвитку комунікативності, характеру, уяви, мислення, винахідливості. Вона також є специфічною формою самореалізації. Позитивний наслідок музично-творчої активності дитини дуже часто – активний розвиток її перцептивних можливостей, що також має неабияке значення в процесі формування її особистості.

Як же організувати музичні заняття, щоб вони спонукали до творчої активності дитини ? Практично реалізувати цю проблему, на наш погляд, можна в таких формах організації занять:

- застосування, так званої, вільної спонтанної творчості.

- перенесення головного акценту на керовану творчість, тобто на творчість з обмеженою свободою творчої діяльності.

Спинемося на особливостях їх організації.

У шкільних програмах проблему музичної творчості трактують широко, передбачаючи творення ритму, мелодії, рухів. Детальне вивчення кожної з цих форм свідчить, з одного боку, про можливість організації творчого процесу на музичних заняттях, з другого, – про результати творчої активності. Дитина може творити музику на такому інструменті, яким оволоділа, а також, насамперед, на "природному інструменті", тобто дитячому голосі.

Описану далі творчу активність учнів було організовано як спонтанну, вільну діяльність. Хоч організація музичних занять й передбачала певний порядок, але, на наш погляд, необмежувала свободи діяльності дітей. Метою уроків було створення дітьми цілень.

На першому етапі головна мета – творення ритму. Ритм – засіб музичної виразності (часової й емоційної). У широкому розумінні музичний ритм розвиває загальнодинамічні і моторні способи передавання емоцій: радості, суму, тріумфальності, веселощів, незадоволеності і сприяє формуванню емоційної культури дітей, доводить важливість ритмічної імпровізаційної діяльності.

Основою дитячої творчої діяльності була гра в "луну". Умова гри – відтворення фрагменту ритму, зімпровізованого вчителем. Спочатку під час гри значна група дітей не могла відтворити навіть простих ритмічних рисунків, але через певний час їх кількість зменшувалась. Пізніше перед дітьми було поставлено таке завдання: розпочнемо гру одним "відрізком" ритму, який усі повторюють; пізніше учень, якого назве вчитель, проплескає свій ритм, а луною відповість увесь клас. Цей прийом характерний також для репродуктивного методу, коли продовжують працювати за стереотипом, і для евристичного, коли діти із захопленням знаходять новий спосіб вираження, виявляють оригінальність мислення й емоційне ставлення до процесу творення.

На наступних заняттях "читали" з учнями з дошки записані раніше ритмічні схеми і ставили перед ними нове завдання: вони повинні були придумати текст до окремих двотактових відрізків ритму. Багато прикладів тексту не походило через незбігання складу з ритмічною схемою. Дуже часто створений дітьми текст мав більше складів, ніж передбачала ритмічна структура. Усі тексти, що відповідали ритмічній схемі, були використані в подальшій грі в "луну". Результатом описаної

творчої діяльності були конкретні двотактові слово-ритмічні відрізки. Їх пізніше використали в конструкції довгих восьмитактових ритмічних фрагментів.

Метою наступного творчого завдання було створення короткого вірша. Свободу тексту і його творення обмежувала восьмитактова ритмічна будова, а вірш треба було підписати під нею.

В останньому циклі музичних занять діти повинні були створити мелодію до готових ритмізованих прикладів. Народжувана мелодія – результат взаємодії емоційно-образної та інтонаційної сфери єдиного творчого процесу. Інтонація – важлива властивість музики, що відображає її функціональність і процесуальну природу, водночас, це – важливий компонент людської мови. Ось чому зв'язок музичного і літературного мистецтва лежить в основі мелодизації віршованих текстів.

Показниками сформованості творчих здібностей дітей на даному етапі організації цього процесу може бути ступінь розвитку уяви, що визначається оригінальністю створюваного емоційного музичного образу (ступенем порушення стереотипності образу); музично-слуховими уявленнями, які характеризуються знайденими засобами виразності музичного образу.

У процесі аналізу й усвідомлення результатів творчої діяльності школярі ознайомлюються з основними музично-теоретичними поняттями і опорними знаннями. Музичні знання при цьому здобуваються не шляхом тренування і за допомогою дидактичного методу пояснення, а самостійним пошуком потрібних засобів для розкриття емоційного образу в процесі імпровізації й аналізу типових прийомів музичної виразності. Вони фокусуються в нові знання про музику, але вже доступніші, які діти краще сприймають і запам'ятовують.

Які ж перешкоди можуть виникнути в процесі формування творчої особистості дитини під час музичного виховання?

Розвиток процесу формування творчих здібностей дітей ускладнюють різні бар'єри, зокрема психологічні, які треба знати, щоб ефективно долати і поступово запобігати їм.

Одна з головних причин загальмованості творчості дитини зумовлена її пізнавальною сферою (затухання винахідливості, зниження пам'яті, зростання тенденції до копіювання, неоригінальність власних думок) та емоційною (побоювання, що можуть бути висміяні її думки, незнання ситуації позбавляє творчу діяльність такого характерного для неї елемента, як радість).

Складається враження, наче окремі вчителі забули – основою творчості є розуміння того, що кожна дитина має в собі той живий паросток, який пробивається до пізнання світу, а умовою творчості є велика повага до цього паростку. Діяльність учителів, які не розуміють цієї істини, не враховують пізнавальних можливостей дитини, обмежує свободу її активності, внаслідок чого знижується рівень розвитку творчих здібностей особистості.

Переконані, зміле керівництво дитячою активністю в описаній сфері діяльності стимулюватиме творчі можливості особистості. Музичну творчість дитини слід розуміти не як мету, а як метод всебічного розвитку. Виховання через музичну творчість дасть позитивні наслідки, що мають важливе значення для індивідуального розвитку дітей.

Наталія Палій

ОСОБЛИВОСТІ АРТТЕРАПЕВТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ ХУДОЖНЬО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ

Проблема негативного емоційного розвитку першокласників у сучасній масовій шкільній практиці обумовлена рядом зовнішніх та внутрішніх причин соціально-педагогічного характеру. Серед зовнішніх причин слід виділити, передусім, дефекти сімейного виховання, а також нашарування недоліків і прорахунків дитячих дошкільних установ та власне школи. Про це свідчать дані нашого дослідження. Так, серед 54% обстежуваних нами емоційно-неадекватних дітей – 14% першокласників живуть в неповних сім'ях; 6 дітей виховуються у сім'ях бабусі та дідуся; у 9%, за свідченням батьків, дітей ознаки хвилювання, тривожності, довготривалі депресивні стани були помітні ще у дитячому садку, проте практичної педагогічної допомоги ці діти не отримали; 46% батьків основною причиною несприятливого емоційного розвитку своїх дітей вважають "надмірне